

MUZEJSKA AKCIJA „OSTAVITE TRAG”: DOPRINOSI DONATORA ISTRAŽIVANJU INDUSTRIJSKE BAŠTINE GRADA OTOČCA

IM 55, 2024.
TEMA BROJA
TOPIC OF THIS VOLUME

SNJEŽANA BOGDANIĆ □ Muzej Otočac, Otočac

Traganje za baštinom u nestajanju

Baština u nestajanju naziv je izložbenog ciklusa kojim je u razdoblju 2017. – 2020. u Muzeju Gacke, koji djeluje pri Gackome pučkom otvorenom učilištu Otočac, predstavljena povijest industrije i industrijska baština grada Otočca.¹ Prva izložba, ona o otočkoj pivovari, otvorena je u listopadu 2017., godinu nakon toga druga je izložba iz ciklusa predstavila kožarsku i tekstilnu industriju, a 2019. otvorena je posljednja izložba iz navedenog ciklusa, posvećena kemijskoj i drvenoj industriji.

Rezultati višegodišnjeg istraživanja objedinjeni su u monografiji *Industrija i industrijska baština grada Otočca*, tiskanoj 2022. godine i dopunjenoj dodatnim temama vezanima za otočku industriju, onima koje nisu bile obrađene u sklopu izložbenog ciklusa. Usporedo s izložbenim ciklusom pokrenuta je i muzejska akcija *Ostavite trag*, koja još uvijek traje i kojom Muzej poziva nekadašnje radnike industrijskih pogona s područja Otočca da donacijama ili nekim drugim oblikom muzejske akvizicije pridonesu prikupljanju onoga što je preostalo od baštine u nestajanju, tj. od industrijske baštine. U prvoj godini trajanja muzejske akcije *Ostavite trag* odaziv nije pokazao znatnije rezultate, no kontinuitet provođenja donio je konkretnije brojke – deseci intervjua, oko 200 predmeta i stotine fotografija doprinos su donatori u istraživanju industrijske baštine grada Otočca i mjerljivi su pokazatelji relevantnosti te teme za lokalnu zajednicu.

Od industrije do industrijske baštine

Prema svjedočenjima brojnih sugovornika, Otočac su zbog naglog razvoja i rasta industrije u drugoj polovici 20. stoljeća zvali *ličkim Manchesterom*, a oko trećina

zaposlenih radila je u industriji. Razdoblje industrijalizacije, koje je započelo 1903. godine otvorenjem *Pivovare Dubravka* kao prvoga industrijskog pogona na prostoru današnje Ličko-senjske županije, nastavilo se sredinom 20. stoljeća, točnije 1953. i 1954. godine, kada su u Otočcu otvorena još četiri industrijska pogona: Tvornica tekstilne konfekcije Oteks, Tvornica kemijskih i kozmetičkih proizvoda Cosmochemia, IKO ili Industrija kože Otočac i INO ili Industrija namještaja Otočac (prije poznata pod imenom DIP Otočac).

Pogon tekstilne i pogon drvene industrije potkraj 1980-ih zapošljavaju 450 odnosno 600 radnika, čime industrijska proizvodnja postaje jedna od najvažnijih sastavnica koje oblikuju sliku grada i svakodnevicu lokalnog stanovništva. Slabljenjem ekonomije tijekom 1980-ih, a potom i za vrijeme Domovinskog rata, gospodarske aktivnosti počinju stagnirati, a poslovanje s vremenom propadati. Pogoni smanjuju proizvodne kapacitete i/ili stradavaju u jeku ratnih razaranja, što rezultira otpuštanjem sve većeg broja radnika i konačnim prestankom rada većine industrijskih pogona.

Proces istraživanja i dokumentiranja povijesti industrije i industrijske baštine grada Otočca počeo je relativno kasno, s većim vremenskim odmakom od trenutka zatvaranja pojedinih pogona. U tom su vremenu mnoge činjenice postale nedostupne, predmeti koji su mogli svjedočiti o povijesti industrije nisu sačuvani, zgrade u kojima je bila uspostavljena industrijska proizvodnja svoj su izgled prenamjenom ili procesom propadanja više ili

sl.1. Vizual muzejske akcije *Ostavite trag*
(izvor: Muzej Gacke)

sl.2. Reklama za proizvod Cosmochemije objavljena u *Ličkim novinama* (izvor: *Ličke novine*, 1. veljače 1961., Državni arhiv u Gospiću)

1 Informacije o istraživačkom projektu i katalozi izložaba dostupni su na poveznici <https://www.gpou-otocac.hr/muzej/istrazivacki-projekti/>

sl.3. Dionica otočke pivovare, donacija (izvor: Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Gacke)

sl.4. Detalj otočke pivovare s razglednice iz prve polovice 20. stoljeća (izvor: Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Gacke)

manje promijenile, a među većim brojem nekadašnjih radnika industrijskih pogona razvio se svojevrstan zazor od prisjećanja i razgovora o temi otočke industrije. Stoga je traganje za industrijskom baštinom kao baštinom u nestajanju, osobito u segmentima u kojima je neposredna interakcija s bivšim radnicima industrijskih pogona bila nužna, postalo otežano, a svaki doprinos donatora, bez obzira na to jesu li s nama dijelili svoje fotografije, industrijske predmete ili priče, bio je iznimno važan za istraživanje.

Muzejska akcija *Ostavite trag*

Nakon prve izložbe otvorene u sklopu izložbenog ciklusa *Baština u nestajanju*, kojom je obrađena povijest nastanka i nestanka otočke pivovare i koja je bila jedna od najposjećenijih izložaba Muzeja Gacke, nametnuo se zaključak kako je komuniciranje recentnije i još uvijek

slabo istražene povijesti, posebice industrijskog razdoblja kao vremena u kojemu su živući sudionici lokalne zajednice radili i gradili, pokretač aktivnijeg angažmana publike u oblikovanju muzejskih sadržaja, ponajprije zbog sentimenta koji ta tema budi.

Zato je ubrzo nakon otvorenja prve od tri izložbe iz ciklusa pokrenuta muzejska akcija *Ostavite trag*. Nekadašnje djelatnike industrijskih pogona i članove njihovih obitelji tom smo akcijom pozvali da se Muzeju Gacke jave sa svojim industrijskim pričama te da doniraju ili ponude na otkup predmete povezane s otočkom industrijom. Unatoč dobrom odjeku prve izložbe, početni odaziv na muzejsku akciju nije dao znatnije rezultate. Zatvaranje industrijskih pogona često je stvaralo osjećaj gubitka, a odvajanje od predmeta iz prošlosti koji su bili dio sjećanja i identiteta zasigurno je rezultiralo i dodatnim oklijevanjem.

Muzej je nastavio promicati akciju različitim komunikacijskim kanalima – u informativnim i tematskim emisijama na lokalnom radiju, putem elektroničkih medija i društvenih mreža, distribucijom tiskanih materijala (plakata, pozivnica, brošura) i usmenim putem – razgovorima s ljudima koji su na neki način bili povezani s radom u industriji. Tek u drugoj godini provođenja akcije postignuti su priželjkivani i mjerljivi rezultati – prve opsežnije donacije predmeta, dok je proces prikupljanja informacija putem dubinskih intervjua rezultirao zaključkom kako su desetljeća industrijalizacije razdoblje kojega se ljudi u svom osobnom okruženju rado sjećaju, ali o njemu nerado javno govore.

Doprinosi donatora istraživanju industrijske baštine grada Otočca

Pojam industrijske baštine odnosi se na materijalne ostatke industrije koji čine jednakovrijedan dio cjelokupne kulturne baštine nekog kraja. Riječ je o industrijskim

građevinama, strojevima, pogonima, radionicama, skladištima, proizvodima, prijevoznim sredstvima ili prostorima društvenog života radnika koji više nemaju proizvodnu namjenu već su ili napušteni ili funkcionalno prenamijenjeni. Industrijska baština može biti okarakterizirana kao pokretna (to su, primjerice, predmeti proizvedeni u nekom industrijskom pogonu) ili kao nepokretna (zgrade u kojima su bili smješteni neki industrijski pogoni).

Prije nego što je započeo projekt istraživanja povijesti industrije i industrijske baštine grada Otočca malobrojna građa i dokumentacija bila je pohranjena u fondusu Muzeja Gacke, također kao rezultat donacija. Među prethodno doniranim predmetima posebno se ističu etikete 85 različitih proizvoda Tvornice kemijskih i kozmetičkih proizvoda Cosmochemia, prikupljenih u proizvodnom pogonu pri njegovu zatvaranju i doniranih zajedno s nekoliko kataloga proizvoda koji su poslužili za prikupljanje podataka o proizvodnom asortimanu te o načinu distribuiranja informacija o proizvodima koje su, među ostalim, i bile povod za pokretanje ovoga istraživačkog projekta.

Prva izložba iz ciklusa *Baština u nestajanju* bila je posvećena Pivovari Dubravka, a prve akvizicije proizašle iz istraživanja industrijske baštine iznjedrile su dvije skupine predmeta: predmete iz prateće pivske ikonografije, točnije one u kojima se čuvalo pivo, s istaknutim nazivima piva i/ili pivovare – čaše, boce i bačve, te jedan predmet koji je svjedočio o promjenama vlasničke strukture – dionicu otočke pivovare ili, kako se tada zvala, *Otočkog dioničkog društva za proizvodnju piva, šljivovice i promet vina u Otočcu*. Predmeti koji svjedoče o bogatoj pivskoj ikonografiji početno su ustupljeni Muzeju za vrijeme trajanja izložbe, polovica ukupnog broja tih predmeta Muzeju je ponuđena na otkup, a dionica pivovare prvi je predmet doniran Muzeju Gacke u sklopu ovoga istraživačkog projekta.

sl.5. Pivska ikonografija – etikete otočke pivovare, donacija (izvor: Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Gacke)

sl.6. Logo Tvornice trikotaže i konfekcije Otočac otisnut na razglednici iz druge polovice 20. stoljeća (izvor: Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Gacke)

Industrija kože i krzna u izgradnji Otočac, kasnije poznatija samo kao IKO, osnovana je 1954. godine kao prvo kožarsko industrijsko postrojenje na prostoru nekadašnjeg kotara Gospić i današnje Ličko-senjske županije, a od svih industrijskih pogona s područja Otočca prva je prestala raditi već 1976. godine. Upravo su stoga sačuvani podatci o Kožari malobrojniji od sačuvanih podataka o ostalim industrijskim pogonima koji prestaju raditi 1990-ih godina, a istraživanje tog pogona nije se temeljilo ni na donacijama ni na pričama radnika – glavni je izvor podataka bila građa sačuvana u Državnom arhivu u Gospiću.

Vlasnici doniranih predmeta koji svjedoče o radu industrijskog pogona Oteks, koji se bavio proizvodnjom tekstilnih predmeta, također su njegovi nekadašnji radnici, kao i pretežita većina drugih u tekstu spomenutih donatora. Osim opsežnih detalja o povijesti pogona i radnim procesima u različitim djelatnim sektorima koje su opisali u intervjuu, dio njih donirao je osobne predmete upotrebljavane na poslu – odjeću koju je Oteks proizveo, a radnica Oteksa kupila te u njoj odlazila i na posao, ili pak kovčeg koji Oteks nije proizveo, ali ga je nabavio za svoga trgovačkog putnika. Kao i u primjerima nekih drugih donacija vezanih za industrijsku baštinu grada Otočca, i za spomenute je donacije dio fotografske dokumentacije, građe od koje se vlasnici najteže odvajaju, privremeno ustupljen radi izrade digitalnih kopija, a predmeti poput gotovih industrijskih proizvoda donirani su Muzeju.

Donacije vezane za finalne proizvode drvne industrije – Industrije namještaja Otočac, Muzej Gacke odlučio je ne zaprimati kako zbog ograničenog prostora za pohranu, tako i zbog ograničenog prostora za izlaganje. Naime, riječ je o predmetima vrlo velikih dimenzija poput kompleta sobnog namještaja. Umjesto toga, kroz istraživački projekt prikupljene su donacije kataloga namještaja iz svih razdoblja poslovanja toga industrijskog pogona, također ponajprije od radnika, a dio tih predmeta ustupljen je radi izrade digitalnih kopija i potom vraćen

sl.7. Detalj iz kataloga proizvoda Industrije namještaja Otočac, donacija (izvor: Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Gacke)

sl.8. Detalj iz kataloga proizvoda Industrije namještaja Otočac, donacija (izvor: Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Gacke)

vlasnicima. Neizlaganje finalnih proizvoda otočke drvene industrije kompenzirano je time da je upravo katalozima posvećen pretežit dio izložbe i monografije *Industrija i industrijska baština grada Otočca*. Katalozi namještaja nisu samo prikaz proizvodnog asortimana i odraz tehnoloških inovacija već i važan kulturni artefakt koji svjedoči o promjenama u društvenom stilu, estetici, društvenim vrijednostima, dizajnerskim trendovima, marketinškim strategijama te ukusu i potrebama kupaca odnosno korisnika tih proizvoda.

Najviše doniranih predmeta svjedoči o proizvodnom asortimanu i proizvodnom pogonu Cosmochemije, tvornice kemijskih i kozmetičkih proizvoda. Donirano je oko 30 originalnih proizvoda koje su uglavnom sačuvali nekadašnji djelatnici tog pogona, što je dodatno obogatilo i sam narativ izložbe, na kojoj pojedini predmeti svjedoče (samo) o ambalaži, dok veći broj njih govori i o sadržaju jer su gotovo u potpunosti očuvani.

Više od 100 doniranih fotografija iz privatne zbirke djelatnika Cosmochemije dokument su o svim onim procesima koji su se događali tijekom nastanka pojedinog proizvoda – od dopreme sirovine do otpreme gotovog proizvoda, a sama donacija bila je potaknuta ponajprije upitnošću buduće primjerene brige o predmetima. U ovom primjeru fotografije svih dijelova proizvodnog

pogona daju vizualni uvid u arhitekturu, tehnologiju i radne procese specifičnog razdoblja te prikazuju radne uvjete, način odijevanja zaposlenika, alate i interakciju radnika unutar industrijskog konteksta, čime pridonose razumijevanju radničke kulture i društvene dinamike tog vremena. Dvostruko manja količina fotografija, također iz privatne zbirke, nije donirana, ali nam je ustupljena radi izrade digitalnih surogata, uz dozvolu njihove uporabe za istraživačke i druge nekomercijalne namjene.

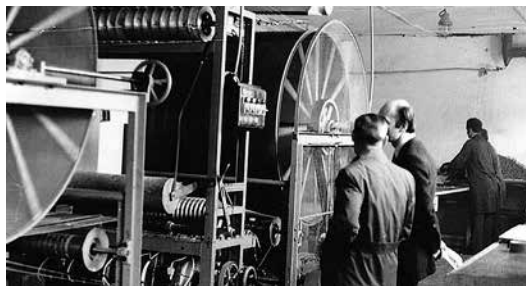
Zaključno. U istraživanju povijesti industrije i industrijske baštine grada Otočca, procesu koji još uvijek traje, povremeno se pojavljuju novi sugovornici, industrijski proizvodi, dokumentarne fotografije iz privatnih zbirki i različiti dokumenti, a proces istraživanja industrijskog naslijeđa grada Otočca, uz pomoć donatora, sigurno će trajati još neko vrijeme. Prikupljanje predmeta (ali i priča) koji svjedoče o povijesti industrije i o industrijskom naslijeđu imalo je ključnu ulogu u očuvanju tog segmenta kulturnog identiteta i tog dijela memorije zajednice industrijskih radnika i njihovih obitelji. Uloga donatora u ovom procesu ne može se precijeniti – njihov doprinos ne samo da obogaćuje muzejske zbirke već pruža i sveobuhvatan uvid u procese industrijskog razvoja i u detalje društvenih mijena.

Stoga Muzej Gacke aktivno izgrađuje i unaprjeđuje odnose s postojećim i potencijalnim donatorima putem transparentnih i inkluzivnih procesa prikupljanja predmeta, uz kontinuiranu valorizaciju doprinosa donatora i jačanje veza između ustanove i ljudi na prostoru na kojemu djeluje. U konačnici, očuvanje industrijske baštine putem donacija kolektivni je napor koji zahtijeva suradnju muzeja, donatora i zajednice, zbog čega proces komunikacije ima ključnu važnost. Donacije nesumnjivo, čak i onda kada je riječ o privremenom ustupanju predmeta radi izrade digitalnih surogata, omogućuju Muzeju da ispuni svoju misiju očuvanja i

prezentiranja baštine, a bez potpore donatora vrijedni bi predmeti i vrijedne priče ostali trajno nedostupni za buduće generacije.

Primljeno. 18. lipnja 20204.

sl.9. Fotografija proizvodnog pogona Oteksa, donacija (izvor: Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Gacke)

sl.10. Fotografija proizvodnog pogona Tvornice kemijskih i kozmetičkih proizvoda Cosmochemia, donacija (izvor: Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Gacke)

sl.11. Fotografija proizvodnog pogona Tvornice kemijskih i kozmetičkih proizvoda Cosmochemia, donacija (izvor: Kulturno-povijesna zbirka Muzeja Gacke)

THE MUSEUM ACTION "LEAVE A MARK": THE CONTRIBUTIONS OF DONORS TO RESEARCH INTO THE INDUSTRIAL HERITAGE OF THE CITY OF OTOČAC

The exhibition cycle *A Vanishing Heritage* held in the Museum of Gacka at the Gacka Open University in Otočac from 2017 to 2020 explored and presented the industry and industrial heritage of Otočac City. The first exhibition, devoted to Otočac Brewery opened in 2017, after which came exhibitions featuring the leather and textile industries, the chemical and the wood industry. The results of several years of research were brought together in the monograph *Industry and Industrial Heritage of the City of Otočac*.

In parallel with the exhibition the museum action *Leave a Mark* was launched, inviting the former workers of the industrial plants to contribute by their donations and other forms of museum acquisitions to the preservation of the industrial heritage. Although the initial response was not very remarkable, in time dozens of interviews were put together, two hundred or so objects and hundreds of photographs, in confirmation of the relevance of the theme to the local community. Research into and documentation of the history of the industry and industrial heritage of Otočac started relatively late, because of which any contribution from donors, whether in the form of photographs, industrial objects or stories, is of great importance. The museum action *Leave a Mark* accentuated the importance of continued communication of heritage institutions with the communities within which they work, the invaluable roles of donors in the preservation of cultural heritage and community memory as well as the potential that donations represent for the research and exhibition activity of a museum.